

Filosofia, kysymys 8.

Kysymys siitä, mikä on paras mahdollinen valtiomuoto, on askarruttanut filosofeja antiikin ajoista lähtien. Antiikin filosofi Platon esitti teoksessaan *Valtio*, että koska vain viisailla, filosofiaa harjoittavilla ihmisillä voi olla tietoa tosiolevasta, tulee heidän hallita. Platon perusteli siis valtioteoriaansa metafysisellä käsityksellään siitä, että maailma jakautuu aistein havaittavaan maailmaan, jonka ilmiöt ja oliot ovat vain harhaista heijastumaa täydellisestä ja aidosta olemassa olevasta ideamaailmasta.

Platonin teoria sisältää paljon ongelmia. Ensimmäinen on yleensäkin kysymys siitä, mikä on tämä tosiolevainen, jonka tuntemuksella viisaat oikeuttavat valtansa. Platonin mukaan viisaat kykenevät hallitsemaan yleisen edun mukaisesti. Yleistä etua on kuitenkin hyvin vaikea objektiivisesti osoittaa. Mm. ranskalainen markiisi de Condorcet osoitti äänestysmenettelyjen paradokseja tutkiessaan 1700-luvulla, ettei yksilöiden preferensseistä voi aina johtaa yksikäsitteistä yleistä etua. Platon ei kuitenkaan tarkoittane yleisellä edulla yksilöiden näkemyksistä johdettua parasta toimintatapaa, vaan jotain syvällisempää tietoa siitä, mikä on yhteisölle parasta. 1900-luvun filosofi Karl Popper onkin kritisoinut kirjassaan *Avoim yhteiskunta ja sen viholliset* Platonin teorian kaltaisia valtio-utopioita. Ne avaavat hänen mukaansa portit totalitarismille mahdollistaessaan jonkin kansanryhmän nousun diktatoriseksi hallitsijoiksi vetoamalla yleiseen etuun, jossa muka vain heillä on tietoa.

Platonin oppilas Aristoteles ei yhtynyt oppi-isänsä käsityksiin metafysisessä ratkaisussa eikä valtioteoriassa. Hänen mukaansa paras tapa tehdä päätökset on *politeia*, eli kansalaisvalta, jossa vapaat, täysi-ikäiset miehet tekevät enemmistöpäätöksiä koko yhteiskunnan edun mukaisia ratkaisuja. Aristoteleen mielestä *demokratia*, eli kansanvalta on *politeiaa* huonompi valtiomuoto, koska siinä enemmistö hallitsee omaksi edukseen eikä kokonaisuuden eduksi.

1700-luvulta valistuksen ajalta lähtien ryhdyttiin demokratiaa kuitenkin pitämään parhaana valtiomuotona länsimaaisessa ajattelussa. Vaikutuksena tähän oli niin valistusfilosofeilla, kuten ranskalaisella Rousseau, kuin myös 1600-luvun lopulta alkaen kehittyneellä vapausaatteella, liberalismilla, jonka oppi-isä oli englantilainen John Locke ja jota kehitti edelleen 1800-luvulla John Stuart Mill. Liberalismi korostaa yksilönvapauksia, joista yksi tärkeimmistä on vapaus ja oikeus osallistua poliittiseen päätöksentekoon. Kesti kuitenkin 1900-luvulle saakka, ennen kuin demokratia löi itsensä läpi länsimaissa niiden todelliseksi päätöksentekotavaksi muuttuen. Monissa maailman valtioissa tyrannia ja harvainvalta ovat vielä tänäkin päivänä arkipäivää.

Koska yleisen, objektiivisen edun osoittaminen vaikuttaa lähes mahdottomalta, näyttäisi demokratia parhaalta tavalta tehdä sitovia päätöksiä ja valita valtion johtajat. On kuitenkin kiistely siitä, pitäisikö demokratian olla edustuksellista vai suoraa. Antiikin poliiksissa, eli kau-

punkivaltioissa, demokratia oli suoraa ja välitöntä vapaiden miesten äänestäessä kansankokouksissa. Toisaalta antiikin demokratia oli varsin rajoittunutta, sillä vain vapaille miehille, ei esim. naisilla ja orjilla, oli sananvaltaa. Rousseau mukaan valtion tulisi olla niin pieni, että kaikki tuntisivat toisensa ja voisivat kokoontua kansankokouksiin, joissa tehtäisiin demokraattisia, yleistahdon (Rousseauin käsitys yleisestä, koko yhteisön edusta, ei siis yksilöiden preferensseistä summattuna enemmistön tahdosta) mukaisia päätöksiä äänestäen.

Nykyajan valtioissa kansankokouksia on kuitenkin mahdotonta järjestää valtioiden väestön suuren määrän vuoksi. Edustuksellinen demokratia onkin vakiintunut päätöksentekotavaksi länsimaissa. Se antaa kansalle vapauden valita keskuudestaan päättäjät tietyin väliajoin hallitsemaan itseään. Edustuksellista demokratiaa on kritisoitu mm. siksi, että se näyttäisi johtavan osittain vallan keskittymiseen harvoille, kuten hallituspuolueiden johtajille. 1900-luvun alkupuolella vaikuttanut politiikan tutkija Robert Michels kutsui tätä oligarkian rautaiseksi laiksi, jonka mukaan valta pyrkii keskittymään kaikissa organisaatioissa. Lisäksi edustuksellisen demokratian ongelmiksi on nähty mm. se, että jos ihmiset ovat passiivisia eivätkä äänestä vaaleissa aktiivisesti, ei demokratia toteudu käytännössä. Toisaalta passiivisuus voi olla merkki myös kohtalaisesta tyytyväisyydestä vallitsevaan järjestelmään.

Markiisi de Condorcet pohti demokratiassa myös sitä, että jos voimme olettaa ihmisten tekevän itse keskimääräistä parempia ratkaisuja kuin arpomalla, johtaa suurempi päätöksentekijöiden määrä suurempaan todennäköisyyteen päätöksen oikeellisuudesta. Tätä kutsutaan Condorcet-teoreemaksi. Jos oikean päätöksen tekemisen todennäköisyys on suurempi kuin $\frac{1}{2}$, ja se kerrotaan suurella päätöksentekijämäärällä, lähestyy todennäköisyys päätöksen oikeellisuudesta suurinta mahdollista, eli yhtä. Toisaalta jos uskotaan ihmisten tekevän keskimäärin huonoja valintoja, johtaa äänestäjäjoukon määrän kasvu päinvastaisiin tuloksiin.

Koska emme voi kuitenkaan olettaa olevan yleistä etua ainakaan siinä muodossa, että joku voisi sen ennalta tietää, näyttäisi edustuksellinen demokratia parhaalta vaihtoehdolta valtion päätöksenteon järjestämiseksi. Valtion johtajat tulee siis valita tietyin määräajoin toistettavilla vaaleilla. Tärkeää on myös John Locken ja valistusfilosofi Montesquieun ajatusten vallonjaosta toteuttaminen, jotta valta ei pääse keskittymään yhdelle taholle. Tämä ehkäisee sen väärinkäytön todennäköisyyttä. Lisäksi ajatus siitä, että kaikki ovat niin äänivallaltaan kuin kelpoisuudeltaan johtajiksi yhdenvertaisia, liittyy oleellisesti ihmisarvoon. Winston Churchill totesi aikoinaan osuvasti, että kaikki valtiomuodot ovat huonoja, mutta demokratia on paras huonoista vaihtoehdoista. Demokratia, jossa kansalaiset osallistuvat vaaleihin ainakin kohtuullisella aktiivisuudella, on tähän mennessä osoittautunut parhaaksi valtiomuodoksi.

Lassi Vainio